MATERIAŁY SZKOLENIOWE

FORMY WSPARCIA STUDENTA Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ W PROCESIE KSZTAŁCENIA

Joanna Godlewska

Politechnika Świętokrzyska Kielce University of Technology
Projekt „Doskonałość Dydaktyczna Politechniki Świętokrzyskiej - transformacja jakości kształcenia i kompetencji kadry" nr FERS.01.05-IP.08-0173/25

1. Katalog barier akademickich – perspektywa systemowa

Proces kształcenia na poziomie wyższym rodzi szereg specyficznych wyzwań. Aby skutecznie wspierać studentów z niepełnosprawnościami (SzN), należy najpierw precyzyjnie zidentyfikować bariery, które dzielimy na cztery podstawowe obszary:

A. Bariery techniczno-organizacyjne

Dotyczą infrastruktury fizycznej, architektury informacji oraz systemów IT uniwersytetu.

- **W przestrzeni cyfrowej:** Nieintuicyjne platformy LMS (np. Moodle, MS Teams) niedostosowane do czytników ekranu (brak tagów HTML, nieopisane przyciski). Pliki PDF będące "suchymi" skanami (obrazami graficznymi) bez warstwy tekstowej (brak OCR).
- **W przestrzeni fizycznej:** Brak pętli indukcyjnych w salach wykładowych, niedostępne laboratoria (zbyt wysokie blaty), brak oznaczeń w alfabecie Braille'a lub planów tyflograficznych (map wypukłych) dla osób niewidomych.
- **Organizacyjne:** Sztywne plany zajęć wymuszające przemieszczanie się między odległymi budynkami w ciągu 15-minutowej przerwy.

B. Bariery dydaktyczne

Wynikają bezpośrednio ze struktury procesu dydaktycznego i metod weryfikacji wiedzy.

- **Monokultura metodologiczna:** Opieranie weryfikacji efektów uczenia się wyłącznie na jednym formacie (np. tylko 45-minutowe testy jednokrotnego wyboru w formie papierowej).
- **Brak elastyczności materiałów:** Brak alternatywnych form literatury (np. audiobooki, podręczniki z powiększoną czcionką, teksty uproszczone).
- **Kryterium czystej szybkości:** Konstruowanie egzaminów w sposób, w którym presja czasu dominuje nad weryfikacją wiedzy merytorycznej (kluczowe dla osób z dysleksją czy dysfunkcjami motorycznymi).

C. Bariery społeczno-mentalne

Zakorzenione w postawach i przekonaniach kadry akademickiej oraz grupy rówieśniczej.

- **Stereotypizacja i etykietowanie:** Postrzeganie studenta przez pryzmat dysfunkcji („on sobie nie poradzi na tym kierunku").
- **Polaryzacja postaw dydaktycznych:**
  - *Infantylizacja i nadopiekuńczość:* Zawyżanie ocen „za chęci", pobłażliwość, która w rzeczywistości krzywdzi studenta, wypuszczając na rynek pracy osobę bez wymaganych kompetencji.
  - *Sceptycyzm i syndrom strażnika:* Traktowanie każdego wniosku o dostosowanie jako próby oszustwa lub wymuszenia łatwiejszego zaliczenia.

D. Indywidualne bariery personalne

Wewnętrzne obciążenia psychologiczne i fizjologiczne studenta.

- **Lęk przed stygmatyzacją:** Ukrywanie niepełnosprawności (szczególnie psychicznej lub neurorozwojowej) z obawy przed odrzuceniem lub gorszym traktowaniem.
- **Fluktuacja formy psychofizycznej:** W chorobach przewlekłych okresy remisji przeplatają się z nagłymi zaostrzeniami, co uniemożliwia studentowi planowanie aktywności z dużym wyprzedzeniem.

2. Specyfika funkcjonowania i racjonalne dostosowania

Projektowanie uniwersalne zakłada tworzenie zajęć dostępnych dla wszystkich. Gdy to nie wystarcza, stosuje się **racjonalne dostosowania** (modyfikacje nieobniżające wymagań merytorycznych).

Tabela rozwiązań dydaktycznych dla poszczególnych dysfunkcji

Grupa studentów	Główne bariery w nauce	Rekomendowane dostosowania dydaktyczne
Niepełnosprawność ruchowa	- Niemożność szybkiego notowania - Trudności manualne (obsługa aparatury) - Problemy z dotarciem na czas	- Zgoda na rejestrację audio wykładu - Wydłużenie czasu egzaminów pisemnych o 50% - Zapewnienie asystenta laboratoryjnego
Dysfunkcje wzroku	- Niedostępność wykresów, tabel, slajdów - Brak możliwości czytania tradycyjnego druku	- Udostępnianie materiałów przed zajęciami w formacie tekstowym (.docx, .txt) - Opisy alternatywne (alt-text) do grafik - Zmiana egzaminu pisemnego na ustny
Dysfunkcje słuchu	- Niemożność śledzenia dyskusji wielogłosowych - Trudności z odbiorem mowy (szybkie tempo)	- Zapewnienie napisów (na żywo lub w nagraniach) - Zgoda na obecność tłumacza PJM na zajęciach

Grupa studentów	Główne bariery w nauce	Rekomendowane dostosowania dydaktyczne
		- Dbanie o to, by twarz wykładowcy była widoczna i oświetlona
Dysleksja rozwojowa	- Przestawianie liter, wolne tempo czytania - Trudności z organizacją tekstu pod presją	- Wydłużenie czasu egzaminów (min. 30%) - Zamiana pytań otwartych na testowe lub egzamin ustny - Nieuwzględnianie błędów ortograficznych w ocenie
Choroby przewlekłe i zdrowie psychiczne	- Wysoka absencja chorobowa - Lęki przed wystąpieniami publicznymi - Skutki uboczne leków (senność)	- Indywidualna Organizacja Studiów (IOS) - Możliwość zdawania egzaminu w osobnym pokoju - Elastyczne terminy oddawania prac projektowych

3. Standardy komunikacji i Savoir-Vivre akademicki

Komunikacja ze studentami z niepełnosprawnościami opiera się na dwóch filarach: **podmiotowości (autonomii)** oraz **szacunku**.

Złote Zasady Akademickiego Savoir-Vivre'u:

1. **Zasada pierwszeństwa tożsamości (People-First Language):** Zawsze używaj sformułowań stawiających człowieka na pierwszym miejscu: *„student z niepełnosprawnością”*, *„osoba z dysfunkcją wzroku”*. Unikaj terminów medykalizujących lub stygmatyzujących (*„inwalida”*, *„niewidomy”* jako rzeczownik, *„cierpiący na...”*).
2. **Zapytaj, zanim pomożesz:** Nigdy nie podejmuj działań fizycznych wobec studenta (np. pchanie wózka, łapanie za rękę osoby niewidomej) bez jego wyraźnej zgody. Zapytaj: *„Czy potrzebuje Pan/Pani wsparcia w tej sytuacji?”*. Jeśli usłyszysz odpowiedź odmowną – uszanuj ją.
3. **Mów bezpośrednio do studenta:** Jeśli studentowi towarzyszy tłumacz języka migowego lub asystent, podczas rozmowy patrz i kieruj słowa bezpośrednio do studenta, a nie do osoby wspierającej.

4. **Szanuj przestrzeń osobistą:** Wózek inwalidzki, biała laska czy pies przewodnik stanowią integralną część przestrzeni osobistej studenta. Nigdy ich nie dotykaj, nie opieraj się o wózek ani nie rozpraszaj psa pracującego.

4. Czym się kierować w pracy dydaktycznej

Inkluzywna Klauzula Dostępności do Sylabusa

Wklejenie poniższej klauzuli do karty przedmiotu na początku semestru buduje bezpieczną przestrzeń i zachęca studentów do wcześniejszego zgłaszania swoich potrzeb, co zapobiega kryzysom w trakcie sesji.

Informacja dla Studentów potrzebujących wsparcia: Uniwersytet jest przestrzenią otwartą i dostępną dla każdego. Jeśli ze względu na stan zdrowia, specyficzne trudności w uczeniu się lub niepełnosprawność (zarówno stałą, jak i czasową) potrzebujesz dostosowania formy realizacji zajęć, materiałów dydaktycznych lub sposobu składania egzaminów, gorąco zachęcam do kontaktu bezpośrednio ze mną w trakcie pierwszych dwóch tygodni semestru.

Wspólnie z Uczelnianym Biurem ds. Osób z Niepełnosprawnościami (BON) wypracujemy rozwiązania, które zapewnią pełną dostępność procesu kształcenia, zachowując nienaruszone standardy merytoryczne przedmiotu. Wszelkie informacje przekazywane w tym zakresie objęte są pełną poufnością.

Zapamiętaj na koniec: Wsparcie studenta z niepełnosprawnością na uczelni wyższej nie polega na taryfie ulgowej ani na obniżaniu poprzeczki. Naszym celem jako dydaktyków jest **wyrównanie szans w dostępie do wiedzy** – usunięcie barier architektonicznych, cyfrowych i metodologicznych, aby o ocenie końcowej studenta decydował wyłącznie jego intelekt i włożona praca.

7 zasad którymi warto się kierować organizując proces dydaktyczny:

1. **Równość w użytkowaniu** – rozwiązanie dostępne i atrakcyjne dla wszystkich użytkowników (np. windy i rampy dla wózków są korzystne dla rodziców z wózkami dziecięcymi).
2. **Elastyczność w użytkowaniu** – umożliwia różne sposoby korzystania (np. audiobook i książka drukowana).
3. **Prosta i intuicyjna obsługa** – łatwe do zrozumienia, niezależnie od doświadczenia użytkownika.
4. **Czytelna informacja** – komunikaty czytelne wizualnie, słuchowo i tekstowo.
5. **Tolerancja na błędy** – rozwiązanie minimalizuje skutki błędów użytkownika.
6. **Niski poziom wysiłku** – możliwe do użycia przy minimalnym wysiłku.
7. **Odpowiednie wymiary i przestrzeń** – dostępne niezależnie od postury czy ograniczeń ruchowych.

Przykład: Automatyczne drzwi w budynkach uczelni – korzystają z nich wszyscy, nie tylko osoby z niepełnosprawnością.

Trzy filary:

1. **Zaangażowanie (engagement)** – zapewnienie studentom różnych sposobów motywacji i uczestnictwa (np. praca zespołowa, indywidualne projekty, grywalizacja).
2. **Reprezentacja (representation)** – przekazywanie treści w różnych formach (tekst, grafika, wideo, audio, modele 3D).
3. **Ekspresja i działanie (action & expression)** – umożliwienie studentom prezentacji wiedzy w różnych formach (esej, prezentacja, nagranie wideo, infografika).

Przykład: Zamiast wymagać wyłącznie egzaminu pisemnego – pozwolić studentowi wybrać między esejem, prezentacją multimedialną a ustnym egzaminem online.

5. Dobre praktyki:

- **Slajdy:** używaj kontrastowych kolorów, dużej czcionki (min. 24 pkt), tekst alternatywny do obrazów.
- **Dokumenty:** stosuj strukturę nagłówków, listy punktowane, krótkie akapity.
- **Wideo:** zawsze zapewnij napisy i transkrypcję; unikaj automatycznych napisów bez korekty.
- **Audio:** dołączaj transkrypcję lub notatki.
- **Język:** stosuj prosty i zrozumiały język akademicki.

Checklista „10 kroków do dostępnych slajdów”

1. Używaj czcionki min. 24 pt.
2. Zachowaj wysoki kontrast.
3. Nie umieszczaj dużych bloków tekstu.
4. Stosuj nagłówki.
5. Dodawaj tekst alternatywny do obrazów.
6. Unikaj kolorów jako jedynego nośnika informacji.
7. Numeruj slajdy.
8. Zadbaj o spójny układ.
9. Testuj czytelność.
10. Udostępniaj prezentacje studentom wcześniej.

Dydaktyka inkluzywna i strategie prowadzenia zajęć

- Jasne formułowanie **celów zajęć** i kryteriów oceniania.
- **Różne formy aktywności**: quizy, symulacje, praca w parach, projekty grupowe.
- **Nagrania wykładów** – student może wrócić do materiału w dowolnym czasie.

- **Elastyczne terminy** – jeśli to możliwe, pozwalaj na indywidualne ustalenie terminów zaliczeń.

Przykład dobrej praktyki: Wykładowca nagrywa każdy wykład i udostępnia studentom zarówno plik audio, jak i slajdy z transkrypcją, dzięki czemu student z niedosłuchem i student uczący się wzrokowo mają równe szanse.

Technologie wspierające dostępność

- **MS Office Accessibility Checker** – automatyczne sprawdzanie dostępności dokumentów.
- **NVDA** (darmowy czytnik ekranu).
- **Otter.ai / HappyScribe** – transkrypcje w czasie rzeczywistym.
- **Mentimeter / Padlet** – narzędzia angażujące studentów online.
- **WebAIM Contrast Checker** – test kontrastu kolorów.

Przykład: Wykładowca przygotowuje quiz w Mentimeterze i jednocześnie udostępnia pytania w formie pliku tekstowego dla studentów, którzy korzystają z czytników ekranu.

9. Ocena i dostosowywanie treści dydaktycznych

- Czy wszystkie materiały online mają alternatywne formaty (tekst + audio/wideo)?
- Czy grafiki i wykresy mają opisy alternatywne?
- Czy kurs jest dostępny dla studentów korzystających z czytników ekranu?
- Czy wszystkie nagrania mają napisy i transkrypcję?
- Czy język instrukcji jest prosty i jasny?
- Czy zadania dopuszczają różne formy odpowiedzi?
- Czy studenci mogą korzystać z kursu na urządzeniach mobilnych?
- Czy przeprowadzono test dostępności kursu?

Metody:

- Testowanie dostępności materiałów przy użyciu narzędzi automatycznych (np. Wave Accessibility Tool).
- **Recenzje koleżeńskie** – wykładowcy wzajemnie sprawdzają swoje materiały pod kątem UDL.
- **Ankiety studenckie** – zbieranie informacji o tym, co jest pomocne, a co stanowi barierę.

Przykład: Po semestrze wykładowca zbiera anonimowe ankiety od studentów, pytając o to, które materiały były najbardziej dostępne, i w kolejnym roku poprawia kurs zgodnie z sugestiami.